

๔. พูดเพื่อเจ้อ น้ำท่วมทุ่ง ตลกไปกษา ไม
เป็นเรื่องเป็นราว ส่วนมากมักจะเป็นพฤติกรรมของ
คนเกียจคร้าน ชอบตั้งวงเฮฮาเจรจาเหลวไหล

ทั้ง ๔ ข้อนั้น เป็นวจีทุจริตที่แสดงไว้เป็นหลัก
ใหญ่ ส่วนคำพูดชั่วอื่น ๆ ก็มีอีกเช่น

พูดประชด ปากกับใจไม่ตรงกันไม่ยอมให้
เขากิน แต่เอาของไว้วางกระแหกลงแล้วบอกว่า เชิญ
เสวยเข้าไป เชิญเสด็จไปได้ พอทเวคามหาจำเรียด
ซึ่งในใจนั้น อยากจะพูดว่า แ-ก เข้าไป ไปเสียดที่
ซีไว้ย คนรียำ

พูดเปรียบเปรย เห็นคนอ้วนชอบพูดเรื่องโอง
เห็นคนผอมชอบพูดเรื่องกึ่งแห้งเห็นคนหัวล้านชอบพูด
เรื่อง แวว ร้อน (ตายไปหลายคนแล้ว)

พูดไปสองไพเบี้ย การพูดที่ทำให้เกิดความ
เสียหายซึ่งไม่พูดเสียดจะดีกว่า ตามคำต่อว่า "นิ่งเสียด
คำหนึ่งตำลึงทอง"

นอกจากนี้ ยังมีคำว่าลิ้นเป็นอาการกิริยาของ
ปากโดยปริยาย เช่น

- ลิ้นกระด้างคางแข็ง
- ลิ้นควัดถึงใบหู
- ลิ้นสองแฉก
- ลิ้นตะกวด
- ลิ้นไม่มีกระดูก
- ร้อยลิ้น

อาจารย์บุญเสริม แก้วพรหม ตั้งชื่อเรื่องที่
เขียน ตั้งแต่กิริยามือ กิริยาปากว่า "ขอยภาษา"
คงหมายถึงแนวทางที่แยกออกจากถนนใหญ่ หรือ การ
ลับเขียด ของต่างๆ ให้เล็กลง ซึ่งถ้าเป็นด้วยคำภาษาก็
เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด วิจารณ์ หาที่มา ความหมายแบบ
เบา ๆ และผู้เขียนหวังว่า จะมีภาษาให้ขอยไปเรื่อยๆ
หรือท่านผู้ใดจะช่วยขอยส่งมาบ้างก็จะขอบคุณยิ่ง

ขอยนะครับ ไมไช่แนว

ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ฉันทลักษณ์ รูปแบบ และ โครงสร้างของ เพลงกล่อมเด็ก

วิมล คำศรี

เพลงกล่อมเด็กของแต่ละภาคจะมีฉันทลักษณ์ รูปแบบและโครงสร้างแตกต่างกัน สำหรับฉันทลักษณ์รูปแบบและโครงสร้างของเพลงกล่อมเด็กในท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง มีดังนี้

๑. ฉันทลักษณ์และรูปแบบ

ฉันทลักษณ์และรูปแบบของเพลงกล่อมเด็กเมืองนครศรีธรรมราชมีลักษณะแตกต่างกันตามจำนวนวรรคของเพลงกล่อมเด็กแต่ละบท กล่าวคือ

๑.๑ เพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๔ วรรค ฉันทลักษณ์และรูปแบบของเพลงกล่อมเด็กประเภทนี้มักจะเป็นดังนี้คือ

ก. จำนวนคำ จำนวนคำในแต่ละวรรคจะมีไม่เท่ากัน คือ วรรคแรกมักจะมี ๓-๕ ส่วนวรรคที่ ๒, ๓ และ ๔ มักจะมี ๔-๗ คำ เช่นเพลงกล่อมเด็กบทต่อไปนี้

นกคุ้มเหอ
ผิวไปดักไซ

ผิวหักขุ่มเมียวเข้านอนใน
เมียวไปเมืองหลันตัน

ฯลฯ

ตะหลุกกรุงกริ่งเหอ
นอนแถิดน้องแก้ว

มุ้งมึงมิดแล้ว
มิดแล้วจงนอนหลับ

ฯลฯ

จ. การส่งสัมผัส การส่งสัมผัสระหว่างวรรคอยู่ ๒ ตำแหน่ง ได้แก่ ตำแหน่งแรก คำรองสุดท้ายของวรรคแรกจะส่งสัมผัสกับคำที่ ๒ หรือ คำที่

๓ ในวรรคที่ ๒

ตำแหน่งที่สอง คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ จะส่งสัมผัสกับคำสุดท้ายในวรรคที่ ๓ และคำที่ ๒ ๓ หรือ ๔ ในวรรคที่ ๔ ตัวอย่าง เช่น

ทอหูกจับคั้งเหอ	ข้าววังกอดคอ
นูกขาดไม้ต้อ	สาวน้อยช่างทอหูก

ฯลฯ

ไฉ่เอ้อไอฮี้กเหอ	ดึกดึกน้องอย่าร้อง
นอนเสียเถิดน้อง	อย่าร้องเมื่อยามดึก

ฯลฯ

การส่งสัมผัสระหว่างวรรคของเพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๔ วรรค สรุปเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

หมายเหตุ ● หมายถึงคำสุดท้ายของแต่ละวรรคไม่ว่าวรรคนั้น ๆ จะมีจำนวนคำกี่คำ

- หมายถึงการส่งสัมผัสที่พบมากในเพลงกล่อมเด็กเกือบทุกบท

--- หมายถึงการส่งสัมผัสที่พบในเพลงกล่อมเด็กบางบท

๑.๒ เพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๖ วรรค ฉันทลักษณ์และรูปแบบของเพลงกล่อมเด็กประเภทนี้ มักจะเป็นดังนี้คือ

ก. จำนวนคำ จำนวนคำในแต่ละวรรคจะมีปริมาณมากน้อยต่างกัน คือวรรคแรก มักจะมี ๓-๖ คำ ส่วนวรรคที่ ๒, ๓, ๔, ๕ และ ๖ มักจะมี ๔-๑๑ คำดังเช่นเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

นกเหวกเหอ	บินสูงเทียมเมฆคาบดอกเกสร
ปีกมันลายลาย	พี่ชายไว้ห้าหัวหมอน
คาบดอกเกสร	หัวหมอนนางนกเหวก

ฯลฯ

นางนกจอกนกจ้อยเหอ	ทำรังป่าอ้อยทำให้น้อยน้อยพอจู้ตัว
ทำให้ใหญ่ใหญ่	สากลิ้วเพื่อนนกเขือหัว
ทำให้น้อยน้อยพอจู้ตัว	นำหัวนางนกจอก

ฯลฯ

ข. การซ้ำคำหรือซ้ำความ การซ้ำคำหรือซ้ำความของเพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๖ วรรค มักจะซ้ำกันเฉพาะ ๔-๕ คำหลังของวรรคที่ ๒ กับวรรคที่ ๕ เท่านั้นดังตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่ยกมาเป็นตัวอย่างแล้วข้างต้น

ค. การส่งสัมผัส การส่งสัมผัสที่ค่อนข้างจะแน่นอนนอนมีอยู่ ๒ ตำแหน่งคือ
ตำแหน่งแรก คำรองสุดท้ายของวรรคแรกจะส่งสัมผัสกับคำที่ ๔ ของ
วรรคที่ ๒

ตำแหน่งที่สอง คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของ
วรรคที่ ๔ และวรรคที่ ๕

ตำแหน่งที่สาม คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ สัมผัสซ้ำกับคำสุดท้ายของ
วรรคที่ ๕

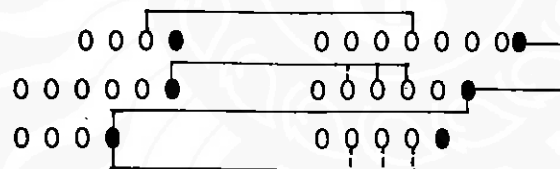
ส่วนสัมผัสระหว่างวรรคอื่น ๆ นั้นไม่ค่อยแน่นอน คือบางบท คำสุดท้ายของวรรค
ที่ ๓ จะส่งสัมผัสคำที่ ๒, ๓ หรือ ๔ ของวรรคที่ ๔ และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ จะส่งสัมผัสกับคำที่
๒, ๓ หรือ ๔ ของวรรคที่ ๖ บางบทไม่มีสัมผัสระหว่างวรรคดังกล่าว เป็นต้น

การส่งสัมผัสดังกล่าวนี้มักจะเป็นสัมผัสสระมากกว่าสัมผัสอักษร ตัวอย่างเช่น

นางนกล้ำแหอ	พี่ไม่ดักเจ้าดักนางนกล้ำ
เหตุไหลละเหอนางนกล้ำ	ยื่นคอกมาเข้าปวงเรา
ดักนางนกล้ำ	นกล้ำมาพลอยตาย
	ขลุข

ต้นส้มโอเหอ	เห็นพวกเราไม่ไม่นับถือ
อยู่ไกลก้าแล้วไปแหล	อยู่แคคงได้เห็นผีมีอ
ไม่นับไม่ถือ	เห็นว่าพวกเราไม่
	ขลุข

การส่งสัมผัสระหว่างวรรคของเพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๖ วรรค สรุปลักษณะเป็นแผนผังได้ดังนี้

หมายเหตุ ● หมายถึงคำสุดท้ายของวรรค ไม่ว่าวรรคนั้นจะมีจำนวนคำกี่คำ

- หมายถึง การส่งสัมผัสที่พบมากในเพลงกล่อมเด็กเกือบทุกบท

--- หมายถึง การส่งสัมผัสที่พบในเพลงกล่อมเด็กบางบท

๑.๓ เพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๘ วรรค ฉันทลักษณ์และรูปแบบของเพลงกล่อมเด็ก
ประเภทนี้ มักจะเป็นดังนี้ คือ

ก. จำนวนคำ จำนวนคำในแต่ละวรรคมีไม่เท่ากันคือวรรคแรกมักจะมี ๓-๕ คำ
ส่วนวรรคอื่นๆ มักจะมี ๔-๘ คำ ตัวอย่าง เช่น

พีไปเหอ	ผากแก้วแววไวไว้โคเหลย
ผากไฉนผางของข้าเอย	ผากไว้โคเหลยนางงนุช
ผากไว้ในน้ำสากลัวปลา	ผากไว้ในคาสากลัวครุฑ
ผากไว้โคเหลยนางงนุช	กลัวครุฑอีพาไป

ฯลฯ

ต้นพร้าวทางเอนเหอ	ต้นพร้าวทางเอน
สงสารไฉน	ไปถูกปืนวัดใหญ่
ไฉนของน้อง	ร้องไห้รำไร
ไปถูกปืนวัดใหญ่	ไปแล้วไม่มาเล่า

ฯลฯ

จ. การซ้ำคำหรือซ้ำความ การซ้ำคำหรือซ้ำความของเพลงกล่อมเด็กประเภทที่บทร้องหนึ่งมี ๘ วรรค มักจะซ้ำอยู่หลายแบบกล่าว คือ

แบบที่ ๑ ความในวรรคที่ ๔ ซ้ำกับความในวรรคที่ ๗

แบบที่ ๒ ความในวรรคที่ ๔ ซ้ำกับความในวรรคที่ ๗ และความในวรรคที่ ๓ ซ้ำกับความในวรรคที่ ๘

แบบที่ ๓ ความในวรรคที่ ๔ ซ้ำกับความในวรรคที่ ๗ และความในวรรคที่ ๕ ซ้ำกับความในวรรคที่ ๘

แบบที่ ๔ ความในวรรคที่ ๔ ซ้ำกับความในวรรคที่ ๗ และความในวรรคที่ ๖ ซ้ำกับความในวรรคที่ ๘

โปรดพิจารณาตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กต่อไปนี้

ซ้ำความแบบที่ ๑

ลมพัดเหอ	พัดมาออกแวก
ในอกในทรวงน้องเหมืออีแตก	โคเหลยจะเข้ามาลวงรู้
ถ้าเป็นชีพร้าวหรือน้ำเต้า	อีพาให้เขาได้แลดู
โคเหลยจะเข้ามาลวงรู้	ในอกในทรวงน้อง

ฯลฯ

ซ้ำความแบบที่ ๒

เดือนขึ้นเหอ	ขึ้นมาเป็นแสง
น้ำเต้าพอทรมแกง	หวงไว้ทำไหร
หวงไว้ทานน่าน	ไอ้ไม้กลางบ้านหมันลักไซ
หวงไว้ทำไหร	น้ำเต้าพอทรมแกง

ฯลฯ

ซ้ำความแบบที่ ๓

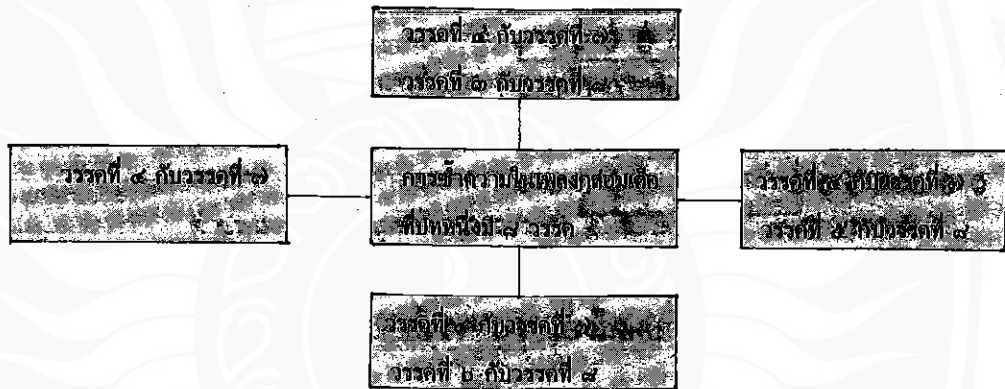
เดือนดาวเหอ	แพรวพราวเสียสิ้นทั้งห้องฟ้า
ดาวเข้ดาวหระ	ดาวแอกแอกเข้าทั้งดาวไถ
ดาวไหรมาพวยพุ่ง	ดาวรุ่งมาเทียมดาวไถ
ดาวแอกแอกฟ้าทั้งดาวไถ	ดาวไหรมาพวยพุ่ง

ฯลฯ

ซ้ำความแบบที่ ๔

ลูกสาวเหอ	ลูกสาวชาวบ้านตก
หัวนงเท่าครก	อกเท่าเชอบาย
ถ้าได้กับพี่	เขเล่นต่างควาย
อกเท่าเชอบาย	เขเล่นต่างควายถึก

ดังนั้นการซ้ำความของเพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๘ วรรคนั้น พอจะสรุปเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

๓. การส่งสัมผัส การส่งสัมผัสที่ค่อนข้างจะแน่นอนของเพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๘ วรรค มีอยู่ ๒ ตำแหน่ง คือ

ตำแหน่งแรก คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓

ตำแหน่งที่สอง คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๖ และ ๗

ส่วนสัมผัสระหว่างวรรคอื่น ๆ ไม่ค่อยแน่นอน คือ บางบทก็มีสัมผัสระหว่างวรรค แต่ตำแหน่งของคำที่ส่งสัมผัสกันนั้นไม่แน่นอน เช่นบางบทคำที่ ๓ หรือคำรองสุดท้าย ของวรรคแรก สัมผัสกับคำที่ ๑,๒,๓,๔,๕ หรือ ๖ ของวรรคที่ ๒ และบางบทคำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ ส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๑,๒,๓,๔,๕ หรือ ๖ ของวรรคที่ ๖ แต่บางบทไม่มีสัมผัสระหว่างวรรคดังกล่าวเลย เป็นต้นดังเช่น

แม่เจ้าลูกเหอ	ใช้ลูกไปฉีกใบตอง
งูเห่าปล้องทอง	มัดมือลูกไว้
อย่าร้องลูกเหอ	แม่ชี้ทำขวัญให้
มัดมือลูกไว้	นางแม่ห่วงใช้ลูก

ฯลฯ

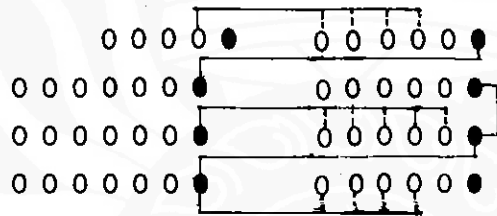
เวลแปลเหอ	แม่สั่งให้เวเข้าช้า
แม่ผูกแปลผ้า	เวโยนโยนช้าให้น้องนอน
ก่อนน้องจะหลับ	พาไปส่งนมแม่ก่อน
เวโยนโยนช้าให้น้องนอน	บ๊องบ๊องกวนน้ำให้

ฯลฯ

นางแม่เหอ	พี่เลี้ยงลูกมารักษายาก
พอลูกตกฟาก	แม่บ่นควายเขาทอง
เดือนสี่เดือนห้า	รับโนรามากแก้เหมยรยน้อง
แม่บ่นควายเขาทอง	ให้ช่วยชีวิตลูก

ฯลฯ

ดังนั้นเรื่องการส่งสัมผัส ของเพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๘ วรรค พอจะสรุปเขียนเป็นแผนผังแสดงสัมผัสที่แน่นอนได้ดังนี้

๑.๔ เพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๑๐ วรรค ฉันทลักษณ์และรูปแบบของเพลงกล่อมเด็กประเภทนี้มักเป็นดังนี้

ก. จำนวนคำ จำนวนคำในแต่ละวรรคจะมีไม่เท่ากัน คือวรรคแรกมักจะมี ๓-๕ คำ ส่วนวรรคอื่น ๆ จะมี ๔-๘ คำ ตัวอย่างเช่น

ต้นพร้าวเหอ	ต้นพร้าวลูกตก
หล่นลงมาดังผล็อก	กาเหอหมั่นซิงกับยุบยม
กานี้หมั่นลูกอ่อน	วอนแม่ให้กินนม
อย่ากินเหลยลูกเหมง	แม่ไปขอเพลงสาธิตา
ซีฝั่งออกมา	ไปรับเมียน้อยเมียหลวง

ถางไร่ชายคลองเหอ	จะปลูกคองสองสามฝัก
ถางไร่ปลูกผัก	ปลูกแต่มงลักกับผักไห
ถางไร่ชายไส	เป็นช่อดอกไม้คนน้กเลง
นิจจาถ่านไฟเก่า	ถึงไม้ปากก็ติดขึ้นเอง
เป็นช่อดอกไม้คนน้กเลง	ไปไหนเป็นเพลงนั้น

ฯลฯ

ข. การซ้ำคำหรือซ้ำความ การซ้ำคำหรือซ้ำความของเพลงกล่อมเด็กประเภทนี้เท่าที่พบจะมีเพียงแบบเดียว คือความในวรรคที่ ๖ จะซ้ำกับความในวรรคที่ ๙ ตัวอย่าง เช่น

นางมรดผล	เที่ยวเล่นไก่อชนทั่วเมืองพารา
น้องสาวอยู่หลัง	เขาพาไปแล้วนายเพื่อนอา
ลูกกึ่งลูกปลาน้องไม่ทำ	ขอพบพี่ชายกายภาคหน้า
ชาตินี้น้องมาหลงเกิด	ขอเมียเสียเกิดพ่อเลิฟฟ้า
ขอพบพี่ชายกายภาคหน้า	ทำน้องชองฟ้าหวัน

ฯลฯ

ค. การส่งสัมผัส การส่งสัมผัสที่ค่อนข้างจะแน่นอนของเพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๑๐ วรรค จัดได้ เป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีลักษณะสัมผัสดังนี้

ตำแหน่งแรก คำที่ ๒,๓ หรือ ๔ ของวรรคแรกจะสัมผัสกับคำที่ ๒ ของวรรคที่ ๒.
 ตำแหน่งที่สอง คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓
 ตำแหน่งที่สาม คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ สัมผัสกับคำที่ ๓ หรือ ๔ ของวรรคที่ ๔
 ตำแหน่งที่สี่ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๕
 ตำแหน่งที่ห้า คำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ สัมผัสกับคำที่ ๔ ของวรรคที่ ๖
 ตำแหน่งที่หก คำสุดท้ายของวรรคที่ ๗ สัมผัสกับคำที่ ๒,๓ หรือ ๔ ของวรรค ๗
 ตำแหน่งที่เจ็ด คำสุดท้ายของวรรคที่ ๘ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๙

ตัวอย่างเช่น

ท้าวยอดมลเหอ	หลงกลด้วยนางจันทา
ยอดมลใจกล้า	ฆ่าพระราชพาหอยสังข์
ปีกหลักเข้าแล้วทั้งเจ็ดแห่ง	จุดช้างให้แทงพ่อร้อยชั่ง
ช้างร้ายยกวงขึ้นวันทา	เอางาไปปักที่ดินแดง
ช้างร้ายไม่หาญจะสู้แทง	กลัวบุญสมภารท่านเหอ

ฯลฯ

การส่งสัมผัสของเพลงกล่อมเด็กกลุ่มนี้ พอจะสรุปเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

กลุ่มที่สอง มีลักษณะสัมพันธ์ดังนี้

ตำแหน่งแรก ถึงตำแหน่งที่สามมีสัมพันธ์เหมือนกับกลุ่มแรก ส่วนสัมพันธ์ตำแหน่งอื่น ๆ

มีลักษณะดังนี้

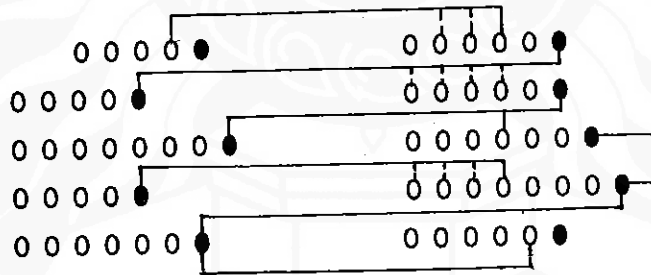
- ตำแหน่งที่สี่ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ สัมพันธ์กับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๕
- ตำแหน่งที่ห้า คำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ สัมพันธ์กับคำที่ ๔ ของวรรคที่ ๖
- ตำแหน่งที่หก คำสุดท้ายของวรรคที่ ๖ สัมพันธ์กับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๘
- ตำแหน่งที่เจ็ด คำสุดท้ายของวรรคที่ ๗ สัมพันธ์กับคำที่ ๒, ๓ หรือ ๔ ของวรรคที่ ๘
- ตำแหน่งที่แปด คำสุดท้ายของวรรคที่ ๘ สัมพันธ์กับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๙
- ตำแหน่งที่เก้า คำสุดท้ายของวรรคที่ ๙ สัมพันธ์กับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑๐

ตัวอย่างเช่น

นางนงเหอ	ชื่อนางนงขาไกร
อยู่แต่แรกแต่ไร	นงขาไกรไม่หอนร้อง
ตั้งแต่พี่พลัดพรากไปจากน้อง	นงเหอนม่นร้องนำสงสาร
ตัวผู้บินไปเสีย	ยังแต่ตัวเมียร้องเป็นบางบาน
นงเหอนม่นร้องนำสงสาร	ทำให้พี่รำคาญใจ
พูดกันเหอ	พูดกันหลอหลล
เหมือนหนึ่งผูกแพ	ไว้กับต้นกก
แสนชาติไอ้โกหก	ทำให้น้องเรียดกลางกลางหน
ไม่รู้ที่ว่าเป็นหมา	หมายมั่นสัญญาว่าลูกคน
ไม่รู้ว่าเป็นลูกหมาบน	ทำให้น้องกังวลใจ

ฯลฯ

การส่งสัมพันธ์ของเพลงกล่อมเด็กกลุ่มนี้ พอจะสรุปเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

๑.๕ เพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๑๒ วรรค

ฉันทลักษณ์และรูปแบบของเพลงกล่อมเด็กประเภทนี้มักเป็นดังนี้

- ก. จำนวนคำ จำนวนคำในแต่ละวรรคมีไม่เท่ากัน คือ วรรคแรกมักจะมี ๓-๕ คำ ส่วนวรรคอื่น ๆ จะมี ๔-๗ คำ ตัวอย่างเช่น

ใคร่หาเหอ	ชาวแมนางใคร่หา
เกิดลูกในถ้ำ	ค้าค้าเฝือกเปลผ้าซ้าให้นอน
นอนหลับเสียเกิดลูกแก้ว	แม่ซ้าเจ้าแล้วลาไปก่อน
ลูกใคร่หาบงอร	เจ้าอยาเศร่าไศก
เป็นกรรมของแม่แล้ว	มาเกิดลูกแก้วในภูผา
ตาตำตำกำพรั	หลับแล้วมลาไป

ไปบ้านบนเหอ	ไปแลโอมยงกับชายา
ไปแลเมียน้อยพระราชา	ตั้งชื่อฉายาอีกาไว
ผิดแล้วพระองค์เหอ	ออย่าให้ท่านหลงไหล
ถูกเหนออีกาไว	อี้ไปอี้มาก้าไม่ได้
เอาผ้ามาพาดปา	กาไวใจหมายยงเอาไว้
อี้ไปอี้มาก้าไม่ได้	ท่านเหอเขาถูกเหน

ชลย

จ. การซ้ำคำหรือซ้ำความ การซ้ำคำหรือซ้ำความของเพลงกล่อมเด็กประเภทนี้ เท่าที่พบ มักจะซ้ำเฉพาะวรรคที่ ๘ กับวรรคที่ ๑๑ ตัวอย่างเช่น

นางโนราเหอ	นางโนรานารี
อาบน้ำในสระศรี	ทั้งเจ็ดคนพี่น้อง
นายพรานจ้องแลเห็น	ใช้นาคบาศมาคล้อง
ทั้งเจ็ดคนพี่น้อง	คล้องได้แต่นางโนรา
โหมพิ์ทั้งหกคน	ขึ้นร่อนอยู่บนวหา
คล้องได้แต่นางโนรา	พรานป่ามันพาไป

ค. การส่งสัมผัส การส่งสัมผัสที่ค่อนข้างจะแน่นอนของเพลงกล่อมเด็กที่บทหนึ่งมี ๑๒ วรรค มักจะเป็นดังนี้

ตำแหน่งแรก	คำที่ ๒ หรือ ๓ ของวรรคแรก จะสัมผัสกับคำที่ ๓ หรือ ๔ ของวรรค
ที่ ๒	
ตำแหน่งสอง	คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓
ตำแหน่งที่สาม	คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๑, ๓, ๔ ของ
วรรคที่ ๔	
ตำแหน่งที่สี่	คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๖
ตำแหน่งที่ห้า	คำสุดท้ายของวรรคที่ ๕ จะส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๓, ๔ ของวรรคที่ ๖
ตำแหน่งที่หก	คำสุดท้ายของวรรคที่ ๖ จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๗
ตำแหน่งที่เจ็ด	คำสุดท้ายของวรรคที่ ๘ จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑๐

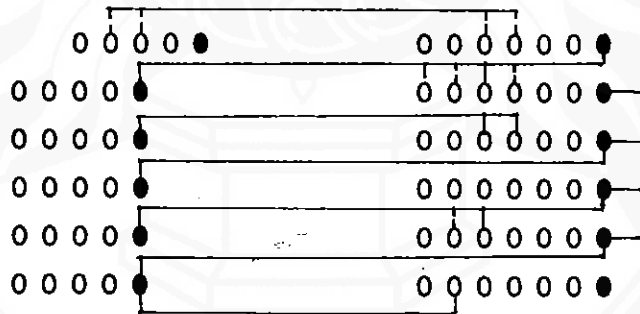
ตำแหน่งที่แปด คำสุดท้ายของวรรคที่ ๙ จะสัมผัสกับคำที่ ๓ หรือ ๔ ของวรรคที่ ๑๐
 ตำแหน่งที่เก้า คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑๐ จะสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๑๑
 ตำแหน่งที่สิบ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑๑ จะสัมผัสกับคำที่ ๒ ของวรรคที่ ๑๒

ตัวอย่างเช่น

นาฬิกาเกเหอ	เจ้านาฬิกาต้นดอก
ปลุกเอาไว้แถมพก	หนูน้อยจะมีเมีย
แค้นใจด้วยกระวอก	พินักัดเอาดอกกะพรวาเสียว
เจ้ากำขวดมีเมีย	ว่าจะกินยาตาย
เจ้ากินข้าวเหนียวหนึ่ง	กินน้ำผึ้งกับนมควาย
กินเสียจะให้ตาย	เสียตายแต่ตนวลง

ไปคอนเหอ	ไปแลพระนอนพระนั่ง
พระพิงเสาดัง	หลังคามุงเบือง
เข้าไปในห้อง	เห็นพระทองและพระเครื่อง
แลหลาหน้าเมือง	เสาชงไม้ไผ่
ใครไปหน้าพระ	ร้องให้รำไร
เสาชงไม้ไผ่	ใครไปยกมือไหว้

การส่งสัมผัสของเพลงกล่อมเด็กกลุ่มนี้ สรุปเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

จะเห็นได้ว่าเพลงกล่อมเด็กที่แพร่หลายอยู่ในท้องถิ่นนครศรีธรรมราช มีฉันทลักษณ์และรูปแบบอย่างน้อย ๕ รูปแบบตามจำนวนวรรคของแต่ละบท คือ บทหนึ่งอาจจะมี ๔ วรรค ๖ วรรค ๘ วรรค ๑๐ วรรค หรือ ๑๒ วรรค เพลงกล่อมเด็กที่มีฉันทลักษณ์และรูปแบบ ประเภทบทหนึ่งมี ๔ วรรค จะแพร่หลายมากที่สุด

๒. โครงสร้างของเพลงกล่อมเด็ก

โครงสร้างของเพลงกล่อมเด็ก ที่จะนำมาพิจารณาในที่นี้ คือ ลักษณะของการขึ้นต้นและการลงท้าย การขึ้นต้นและลงท้ายของเพลงกล่อมเด็ก ในแต่ละท้องถิ่น แต่ละภาค จะแตกต่างกัน เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ โดยเฉพาะเพลงกล่อมเด็กในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะการขึ้นต้นและการลงท้าย ดังต่อไปนี้

๒.๑ การขึ้นและลงท้าย ที่มีลักษณะเป็นคำสร้อย

ก. ขึ้นต้นด้วย "ฮาเอ้อ (เอ้อ) .... เหน..."

ข. ลงท้ายด้วย "เหน" .... หรือ "เอ้อ"...

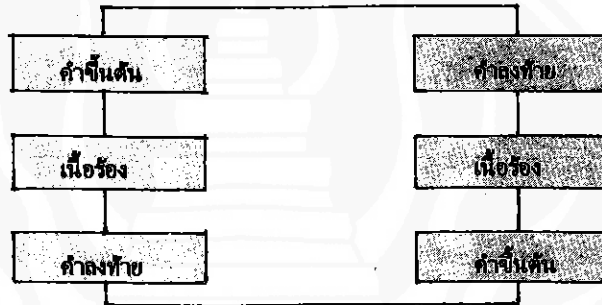
ที่มีเส้นประนั้นต้องเอื้อนหรือลากเสียงยาว ปกติการขับเพลงกล่อมเด็กมักจะเอื้อนหรือออกเสียงในช่วงแรกนานกว่าช่วงหลัง การลงท้ายส่วนมากจะลงด้วย "เอ้อ" เวลาขับร้องจะเอื้อนต่อไปจนกระทั่งขึ้นบทใหม่ คำ "ฮาเอ้อ" "เหน" หรือ "เอ้อ" ที่ปรากฏในการขึ้นต้นก็คิดลงท้ายก็คล้ายกันเป็นเสมือน "คำสร้อย" ของเพลงกล่อมเด็ก ในการบันทึกหรือเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทนี้บางครั้งผู้เก็บรวบรวมจึงจะไว้ในฐานที่เข้าใจกันแล้ว คงบันทึกแต่เฉพาะเนื้อร้องเท่านั้น แต่การขับเพลงกล่อมเด็กจริง ๆ นั้น จะ

ต้องมีการขึ้นต้น ลงท้าย หรือมีคำสร้อยนี้ปรากฏอยู่ด้วยเสมอ เช่น

คำสร้อย (ฮา...เอ้อ...เหอ.....) ไปไปมา	ไปแล้วววลหาทางทอง
ขาดมาหาน้อง	น้องพี่นสายไส
พันทั้งสายด้าย	พี่ชายมาพันสายไหม
น้องพี่นสายไส	ให้ใหม่ไปทั้งตัว คำสร้อย (เอ้อ...เหอ)

ฯลฯ

ดังนั้นจึงอาจเขียนแผนภูมิแสดงขั้นตอนของการขับเพลงกล่อมเด็ก ได้ดังนี้

๒.๒ การขึ้นต้นที่มีลักษณะเป็นคำนำ

เนื้อหาในวรรคแรกของเพลงกล่อมเด็กที่ถัดจากคำสร้อยดังกล่าวแล้วจะมีการขึ้นต้นด้วยข้อความ (ในที่นี้จะใช้ว่า หานา) ลักษณะต่าง ๆ กันดังนี้

ก. ขึ้นด้วยคำที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในบทนั้น โดยตรง หรือขึ้นต้นด้วยคำที่เป็น "หัวเรื่อง" ของเพลงกล่อมเด็กบทนั้น ๆ เช่น

ฮา...เอ้อ...เหอ...สามสามหอย	ถึมข้าวสามสาม
พอบาวมามาก	หมสึแดงยอ
ตอโพรกแต่เช้า	สาวเหอบาวอ้อมาขอ
หมสึแดงยอ	มาขอตอเช้าโพรก...เอ้อ

ฯลฯ

เพลงกล่อมเด็กบทนี้ขึ้นต้นด้วยคำ "สาว" เนื้อหาในวรรคต่อ ๆ มาก็คือเรื่องของ "สาว" โดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการตำข้าว, การแต่งกายหรือการที่มีผู้ชายมาสู่ขอสตรีหรือสาว ก็ยังคงเป็นเจ้าของเรื่องอยู่นั่นเอง หรือลองพิจารณา บทต่อไปอีกสักบทหนึ่งคือ

ฮา...เอ้อ...แค้นใจเหอ	แค้นใจไถนาดินแห่ง
ยิงไถยิงแล้ง	แตกแห่งเหมือนรอยตีนนก
ก้มแลหัวหมุก้าขัดใจ	ก้มแลคันไถก้าขัดอก
แตกแห่งเหมือนรอยตีนนก	ขัดอกไปทุกสิ่ง...เอ้อ

ฯลฯ

เพลงกล่อมเด็กบทนี้ขึ้นต้นด้วย "แค้นใจ" เนื้อหา ในวรรคต่อ ๆ มาก็คือเรื่องที่เสริมวรรคแรกคือการไถนาดินแห่งกิติ, ฝนแล้งจนดินแตกกระแหวเหมือนรอยตีนนกก็คิต, อุปการณการไถนาอันมีหัวหมุก้าขัดใจ กิติ ล้วนมีส่วนทำให้เกิดความแค้นใจทั้งสิ้น

การขึ้นต้นลักษณะนี้จึงเข้าลักษณะ การกำหนดประโยค (ใจความสำคัญ)หลัก แล้วต่อด้วยส่วยขยายนั่นเอง

ข. ขึ้นด้วยคำที่ไม่เป็น หัวเรื่อง หรือประโยคหลักของเนื้อหาในเพลงกล่อมเด็กบทนั้น ๆ เหมือนอย่างทีกล่าวแล้วใน ข้อ ก. คำที่มาขึ้นต้น ประเภทนี้มีที่น่าสังเกต คือ มักจะเป็นชื่อพืช, สัตว์ ธรรมชาติ เช่น ไม้ดอก, ไม้ผล, นกชนิดต่างๆ, ลม, ฝน, พระจันทร์ เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้ อาจจะเป็นเพียงสัญลักษณ์ แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเป็นคำที่มีสัมผัสคล้องจองกับวรรคต่อไปของเพลงกล่อมเด็ก บทนั้นๆ เท่านั้น ดังเช่น

ฮาเอ้อ...เหอ...ต้นพร้าวทางตัดเหอ	อิหญิงสั้นหัดออกไปนอกวัดทุกเวลา
หมากจีบพลูสง	ท่านห้อมมาหลงอีสีกา
ออกไปนอกวัดทุกเวลา	ข้าวปลาท่านลืมฉัน...เอ้อ

ฯลฯ

เพลงกล่อมเด็กบทนี้ ขึ้นต้นด้วยชื่อไม้ผลคือมะพร้าว แต่ความในวรรคต่อไปไม่ได้เป็นเรื่องเกี่ยวกับมะพร้าว แต่กลับเป็นพฤติกรรมของสตรีกับพระภิกษุสงฆ์

โดยธรรมชาติของมะพร้าวที่มีคุณค่า เป็นที่ต้องการของชาวสวนและเป็นที่ยินดีของผู้นั้น เห็นนั้น จะต้องเป็นมะพร้าวที่มีผลดกและมีพุ่มใหญ่เพราะมีกิ่ง (ทาง) และใบดกคำหรือเขียวชอุ่ม กิ่ง (ทาง) นั้นเป็นฐานรองรับผลให้ติดมันอยู่กับลำต้น มิให้ร่วงหล่นลงมาก่อนกาลอันควรมะพร้าวต้นใด แม้จะมีผลดก หากไร้เสียซึ่ง กิ่ง (ทาง) อันเป็นฐานรองรับแล้ว ก็หาประโยชน์คุ้มค่าไม่ นับวันแต่ทะเลาะจะหัก และผลจะร่วงหล่นลงมาก่อนกาลอันควร เท่านั้นยิ่งมะพร้าวต้นใดไร้ผลไร้กิ่ง (ทาง) ด้วยแล้วก็จะยิ่งด้อยค่าลงๆ และจะไร้ค่าในที่สุด

โดยนัยนี้คำต้นพร้าวทางตัด ในที่นี้นอนจากจะใช้เป็นคำขึ้นต้นเพื่อให้สัมผัสกับคำในวรรคต่อไปแล้ว ยังน่าจะเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่ง ด้อยค่า, สิ่งคมไม่ยกย่อง หรือสิ่งที่สังคมปฏิเสธอีกด้วย

ค. ขึ้นต้นด้วยคำ คือน้อง หรือ ทรือน้อง ดังเช่น

ฮาเอ้อ...เหอ...คือน้องเหอ	คือพร้าวนาฬิกา
ต้นเดียวโนนา	อยู่กลางเลขี่ฝั่ง
ขนดกกำไม่ต้อง	ฟ้าร้องกำไม่ถึง
อยู่กลางเลขี่ฝั่ง	ไปถึงแต่ผู้มีบุญ...เอ้อ

ฯลฯ

คำขึ้นต้นประเภทนี้ ไม่มีเงื่อนไขใดๆ เหมือนอย่าง แบบ ก. และ ข. คือใช้เป็นคำขึ้นต้นได้โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่า เนื้อหาสาระในวรรคต่อๆมานั้นจะเป็นเนื้อหาแบบใดและจะสัมผัสกับวรรคต่อไปหรือไม่ นอกจากนี้คำคือน้อง ก็มีได้ใช้เป็นสัญลักษณ์แต่อย่างใดดังนั้น ในแง่การให้เป็นคำนำ จึงน่าจะสะดวกกว่า แบบ ก. และ ข. แต่ก็น่าแปลกที่เพลงกล่อมเด็กที่พบในห้องถื่นนครศรีธรรมราช มักจะใช้คำขึ้นต้นหรือคำนำแบบ ก. มากกว่าแบบ ข. ส่วนคำขึ้นต้นหรือคำนำแบบ ค. ซึ่งน่าจะให้เป็นคำขึ้นต้นของเพลงกล่อมเด็กได้ในวงกว้างกว่าแบบ ก. และ แบบ ข. นั้น กลับใช้น้อยที่สุด.